

GIRONA 1934: REVOLTA URBANA I RESISTENCIA FUGAÇ

JOSEP CLARA

La insurrecció de la primera setmana del mes d'octubre de 1934, que a Astúries va adoptar una dimensió inqüestionable de revolta social, i que a Barcelona fou auspiciada políticament pel govern de la Generalitat, va ressonar també a Girona —pel fet de ser un centre urbà on actuen les delegacions dels diversos organismes decisius del país—, en forma de drama breu però de conseqüències més profundes.

Ciutat mitjana de Catalunya i capital de província, amb poc més de 20.000 habitants, Girona era més aviat un centre administratiu, comercial i clerical que una ciutat de grans fàbriques i nombrós proletariat, el qual es limitava als treballadors d'una sola fàbrica important i al de diversos tallers i comerços.

Si la política de la Generalitat era dirigida pel comissari de la Generalitat vinculat a l'Esquerra Republicana, la política pròpiament local havia passat el mateix any 1934 de l'Esquerra a mans de les forces de dreta, en virtut de les eleccions municipals del 14 de gener. La consulta electoral, molt renyida i amb actes de violència verbal i l'assalt d'un col·legi electoral, va distribuir les places del consistori d'aquesta manera: 16 per a la candidatura d'Unió i Defensa Ciutadana (10 representants de la Lliga, 3 tradicionalistes i 3 monàrquics) i 8 per a l'Esquerra Republicana. El triomf fou molt just: 3.788 vots contra 3.741.¹ La presència d'un comitè de l'Aliança Obrera s'havia fet notar a través d'una proclama datada el 23 de gener de 1934, en la qual es feia una crida als obrers per oposar-se al feixisme i s'afirmava que «no aconseguirien res de positiu si la nostra actitud és una actitud passiva, merament de propaganda. Hem de decidir-nos resoltament a l'atac, a cercar l'enemic allà on sigui i exterminar-lo».²

ELS ESDEVENIMENTS

El moviment de protesta³ que conduí a la revolta del 6 d'octubre va començar, a Girona, el dia 5, al matí, amb la vaga convocada per l'Aliança Obrera. Grups de

vaguistes, entre els quals hi havia força menors d'edat, recorregueren els carrers i pressionaren perquè les botigues i els tallers, les fàbriques i els despatxos s'adherissin a l'acció. Es va interrompre, també, el servei d'autobusos i el de recollida d'escombraries.

Al migdia el comissari de la Generalitat va convocar els periodistes per tal d'informar que la vaga era de caràcter pacífic i indefinit, i va dir que la Generalitat controlava el moviment i que tothom havia d'estar atent a les ordres que es donessin, ja que de tot plegat en depenia l'esdevenidor del país.

Com a incidents remarcables cal apuntar l'assalt de què fou objecte el centre social del Partit Radical, a quarts de set de la tarda, on s'executà el senyor Lerroix a través d'un retrat. A la nit esclataren dos petards en una finestra de l'edifici d'Obres Públiques, però el resultat no va anar més enllà de l'alarma i l'augment de la inquietud.

El dia 6, dissabte, dia de mercat a Girona, s'intensificà l'atur, però de 7 a 11h hom va permetre l'obertura dels establiments de queviures. Tanmateix, tots els combois de ferrocarril que arribaven a l'estació foren detinguts.

A quarts de quatre de la tarda, l'ajuntament de dretes fou substituït —per ordre del comissari de la Generalitat— per una gestora presidida per Joaquim de

Camps i Arboix, cap de la minoria d'Esquerra Republicana.

A les 5h, a la plaça de la Independència, hi hagué una concentració de vaguistes,

convocada per l'Aliança Obrera. Miquel Gayolà parlà als aplegats, els donà informació de la situació i animà els presents a prosseguir llur actitud. Durant el dia s'enregistraren altres actes de força al Centre Catalanista —de la Lliga— i al de la Federació de Joves Cristians, i hom intentà de destruir la imatge de la Mare de Déu de la Pera. Al local de l'Aliança Obrera hi penjava un cartell que proclamava: «La vaga general revolucionària.» Al voltant de les 9 del vespre, Camps i Arboix, des del balcó de l'ajuntament i seguint la consigna de Barcelona, proclamà l'Estat Català, acte que fou ratificat pel diputat Miquel Santaló. S'hi hissà la bandera estelada i es donaren proclames per la ràdio perquè la població secundés la rebel·lió.

Al centre Republicà, tot seguit, se celebrà una reunió de representants dels partits d'esquerra i de les organitzacions sindicals. L'acte va ser presidit per Miquel Santaló, i hi acudí també el delegat d'Ordre Públic de la Generalitat, Amadeu Oliva, que amplià les informacions de darrera hora. Quan hom va saber que l'exèrcit proclamaria l'estat de guerra, Pere Cerezo, diputat al parlament de Catalunya, acudí a la central elèctrica per tal que fos apagat l'enllumenat i la foscor impedís la circulació de les persones i dels soldats. La resposta a aquesta acció fou la col·locació de reflectors de llum a les casernes. A la vista dels esdeveniments, els revoltats a l'ajuntament sortiren per la porta de darrere i els aplegats al Centre Republicà marxaren cap a Montilivi i Fornells de la Selva.

L'únic punt de resistència fou la comissaria de la Generalitat, on es concentraren elements d'Esquerra Republicana i d'Acció Catalana. Poc després de les dotze de la nit, una companyia del batalló de muntanya número 2 sortí de la caserna de Sant Domènec i es dirigí a l'edifici on resistien els revoltats. Mentre el comandant d'estat major, Rafael Domínguez Otero, llegia el ban que declarava l'estat de guerra, hom va disparar uns trets que ferien mortalment el militar, el qual va caure damunt el cavall que muntava. Després d'uns moments de confusió, la tropa es replegà i es retirà a lloc estratègic.

Llavors començà la instal·lació de metralladores en els terrats de les cases veï-

Façana de l'Ajuntament de Girona; el Sis d'Octubre, el consistori de dretes fou substituït per una gestora presidida per Joaquim de Camps i Arboix, cap de la minoria d'Esquerra Republicana (Arxiu Històric Municipal de Girona?). A la fotografia de la portada, barricada de l'Arc del Pont Vell de Lleida, alçada el 6 d'octubre pels revolucionaris de l'Aliança Obrera (Història Gràfica de Lleida, fotografia núm. 561).

nes i es van prendre posicions per ocupar l'edifici dels qui parapetats en balcons i finestres es resistien a la tropa. Més d'un centenar de persones, al davant de les quals hi havia el comissari Josep Puig i Pujades, eren els aplegats. L'intercanvi de descàrregues fou notable a quarts de cinc de la matinada. Els assetjadors van matar un membre de l'Aliança Obrera i van ferir una noia d'una casa propera. Coneguda la rendició de Companys a Barcelona, a quarts de set del matí del dia 7 d'octubre, els revoltats van repetir la mateixa acció, bo i lligant un llençol blanc a la barana d'un balcó de l'edifici de la comissaria.

I com sol ser habitual després d'una revolta que fracassa, començà de seguida la repressió: l'engarjolament de centenars de persones, de Girona i de les comarques, que ompliren llocs inhabituals com la fàbrica La Aurora, clausura de centres polítics i sindicals, exilis, processos militars, condemnes,... Segons les estadístiques oficials, el nombre d'armes llargues confiscades arribà a 263 i es recolliren també 240 pistoles.⁴

La liquidació de les responsabilitats s'allargà fins el febrer de 1936, quan el govern format després de les eleccions decretà l'amnistia promesa en la campanya electoral. Aleshores pogueren sortir de la presó de Girona més de trenta persones que hi sofrien condemna. Però l'impacte de la repressió penetrà profundament a l'interior de les poblacions, de manera que moltes de les violències de 1936 no podrien explicar-se sense els fets de 1934 al febrer de 1936.

COMENTARIS DELS PROTAGONISTES

Si a nivell de Barcelona cada organització política va publicar el seu llibret per treure'n conclusions favorables per al propi grup o per disminuir les responsabilitats concrets, els protagonistes o els observadors de Girona també van fer la seva aportació a la nombrosa literatura que suscità l'episodi del 6 d'octubre.

La posició de la Lliga és ben explícita en la narració que el mateix octubre de 1934 publicà Ramon Xifra i Riera, en la qual el moviment revolucionari és atribuït a «una barreja fantàstica de socialistes, burgesos, comunistes, anarquistes i demás coaligats entre els quals n'hi ha que es diuen catalanistes, tots ells informats indubtablement per la secta maçònica que d'un temps ençà s'ha re-

viscolat qui-sap-lo entre nosaltres». La intenció general de la narració de Riera és de presentar el moviment com una follia i una aventura manicomial de l'Esquerra, que insensatament es jugà a l'atzar els fruits del catalanisme. «Que la veritat dels fets [expressava] no són altres que un esclat de follia que féu presa a homes insensats que després de des-governar Catalunya s'aixecaven en armes contra ells mateixos, per a caure sota el pes feixuc de les pròpies eines que ningú acudí a utilitzar-les. És més: que tots els qui en tenien, d'armes, s'afanyaren a llençar-les amb la força d'un pànic vergonyós, damunt el cadàver de l'Esquerra.»⁵

Més extensa i ambiciosa resulta la reflexió de Joaquim de Camps i Arboix, militant de l'Esquerra i protagonista destacat dels successos de Girona. Per a Camps, la revolta «fou volguda col·lectivament, i els dirigents actuaren de mandataris de la voluntat rebel». Justifica que el moment escollit pel govern de la Generalitat per pronunciar-se fou el més oportú i també el signe federal, «perquè era entenedor, la seva significació evitava el perill i el retret que fos un moviment separatista». I escriu que «si hi hagué error col·lectiu i una visió deformada o obcecada de la realitat, pot ésser producte d'una causa de rels ancestrals», que ell designa com «aquella que constitueix el gran interrogant de la nostra història». Però, com a home moderat, Camps posa en relleu el fracàs de la violència com a procediment de rebel·lia popular, aconsella l'obrer perquè doni suport al partit d'esquerra i veu la Llei de Contractes de Conreu com a clau per solucionar els problemes del camp. No hi manca, en el seu discurs, la lloança de l'actuació del president Companys i la censura a Estat Català.⁶

Miquel Gayolà, militant del Bloc Obrer i Camperol i dirigent de l'Aliança Obrera, a cinquanta anys de distància dels fets, ha pogut escriure, per la seva banda, un breu article de diari, de caire més aviat descriptiu, on remarca: «Els fets d'octubre de 1934 cal emmarcar-los en el context històric de la vida d'una república que als tres anys d'ésser eufòricament proclamada ja donava signes evidents de fatiga com a règim democràtic [...] La república que volia i havia d'ésser dels treballadors no havia sabut trobar el camí de la revolució democràtica que hauria acabat amb les velles estructures d'un passat que calia escombrar per sempre.» Segons Gayolà, els partits polítics d'es-

querra i els sindicats de l'Aliança Obrera condensaren l'esperança que encara era possible el redreçament de la situació.⁷

CONSIDERACIONS PER A UN ESTUDI

L'estudi de la revolta a Barcelona ha meregut monografies interpretatives, com les de Manuel Cruells,⁸ i estudis divulgatius, com els d'Albert Balcells.⁹ Pel que fa a les comarques gironines, cal lamentar l'absència d'estudis globals que quantifiquin la importància de la mobilització i de la repressió, sense el coneixement de la qual és difícil d'entendre actuacions posteriors com les del 1936.

El motor de la revolta i la seva preparació psicològica van ser dirigits principalment des de Barcelona, i als gironins els tocà de fer el paper de l'acompanyament de ritual. Per això també la resistència dels qui secundaren la proposta va acabar en funció dels resultats adversos aconseguits a Barcelona.

Fou una revolta urbana iniciada per l'Aliança Obrera, la qual mobilitzà els efectius reduïts de què disposava —però no per això deixà d'impressionar en un medi com Girona on les mobilitzacions obreres eren més aviat escasses—, i amb el vist-i-plau de la Generalitat, la qual intentà d'aprofitar-se del descontentament obrer. Els problemes del camp semblaven llunyans.

En la publicística de la dreta no manquen les referències a la maçoneria com a part responsable de la insurrecció.¹⁰ Allò cert és que la institució del triangle ho negà i remarquè que entre les víctimes mortals de l'episodi va haver-hi dos militars maçons els quals van combatre la revolta.¹¹ Un d'ells era, precisament, Rafael Domínguez Otero, valencià, de 38 anys, comandant d'estat major, destinat a Girona des del 1930. Amb el nom simbòlic de «Darío», el 26 de gener de 1932 s'havia afiliat a la lògia Álvarez de Castro, de Girona, i segons Claudi Ametlla era «l'únic cap militar de clara professió republicana».¹²

No coneixem cap relació completa dels qui resistiren l'Exèrcit concentrats a la comissaria de la Generalitat, però resulta indicatiu que entre els onze processats pels fets que s'hi desenvoluparen hi figurin el comissari de la Generalitat, vuit funcionaris de seguretat i de vigilància, un periodista i una cap de sometents. La repressió encarregada a la justícia militar va oferir contrastos palesos. El dipu-

tat Miquel Santaló¹³ fou sotmès a consell de guerra i absolut. Joaquim de Camps i Arboix¹⁴ aconseguí que la causa passés a la jurisdicció civil i que fos sobreseguda. En canvi, Puig Pujades, comissari de la Generalitat, va ser condemnat a trenta anys de reclusió,¹⁵ i Pere Cerezo va ser-ho a dotze, pena ratificada pel tribunal suprem.¹⁶ Tanmateix, Enric Cuadras, Lluís Bota i Víctor Auguet, tres dels processats pels fets de la comissaria de la Generalitat (castigats a dotze anys de reclusió) pogueren escapar-se a França l'endemà mateix del consell de guerra.¹⁷ Els responsables d'aplicar la justícia militar actuaren, en molts casos, amb força moderació, i això fou justament un punt al seu favor quan, en una situació inversa, s'hagueren de tractar les responsabilitats en què els militars es van veure implicats per culpa dels fets del juliol de 1936.

Però va haver-hi lentitud en alguns processos, la qual cosa allargà la inquietud dels empresonats o inculpats. El consell de guerra pels fets de la comissaria de la Generalitat no va celebrar-se fins el gener de 1936. El mateix podria dir-se dels

que afectaren els empresonats de Torroella de Montgrí i altres pobles.

L'Aliança Obrera, que convocà la vaga inicial de protesta per la incorporació dels ministres de la CEDA al govern de Madrid, i els prohoms de l'Esquerra (i de la Generalitat), que aprofitaren el moviment amb la intenció simbòlica de redreçar el règim cap a les posicions del bienni reformador de la República, no perseguien pas el mateix objectiu final. Per als uns, es tractava de reconquerir l'esperit del 14 d'abril; per als altres, anar cap a una república socialista. No obstant això, uns i altres es trobaren en un mateix local polític —el Centre Republicà— per comentar els esdeveniments de la jornada. L'estratègia dels uns depenia també dels altres. Tanmateix la postura adoptada davant del fracàs fou diferent i paradigmàtica: mentre que Santaló retornà a casa seva i Cerezo es lliurà a la Guàrdia Civil, els dirigents obreristes com Miquel Gayolà o Vicenç Tarradell (del Partit Sindicalista) escolliren, inevitablement, el camí de l'exili. Els segons temien, és clar —perquè no podien emparar-se en la immunitat més o

menys certa que proporcionen els càrrecs públics— una repressió més dura, sense miraments.

Un element bàsic d'aquesta repressió van ser els militars, els quals foren instrumentalitzats pel govern no solament perquè ocupessin càrrecs administratius (el de comissari de la Generalitat va ser atribuït, a Girona, a un tinent coronel), ans també perquè dictessin les sentències contra els complicats en la rebel·lió. Finalment, voldria assenyalar que —suspeses com quedaren les garanties constitucionals— durant el període que va fins el febrer de 1936 no s'enregistraren moviments socials d'altra mena i que els partits de dreta pogueren ampliar el seus radis de control, ja que van ser molts els ajuntaments d'esqueres que foren canviats per l'autoritat militar. Això representà una via d'accés al govern local de les forces que no ho havien aconseguit a través de les urnes. En el cas de Girona, dominat ja per les dretes, va significar que pogueren fer el que volgueren, puix que pràcticament no tingueren oposició.

NOTES

1. P. Cornellà, *Les eleccions de la Segona República a la ciutat de Girona*, Girona, 1975, p. 79. Les altres candidatures obtingueren aquests vots: Acció Catalana, 376; Bloc Obrer i Camperol, 170; Partit Radical, 165 i Dreta Social Agrària, 152.

2. Reproduïda a *El Lluitador*, núm. 7, Banyoles, 18-2-1934, pp. 1-2. Signada per Manuel Roset (Unió Socialista), Miquel Gayolà (Bloc Obrer i Camperol), Esteve Artigas (Federació Sindicalista Llibertària), Narcís Puigdemont (Federació local de Sindicats Obrers) i Miquel Vidal (Federació comarcal de Treballadors de la Terra).

3. Una narració dels fets és a *Diari de Girona*, 9-10-1934, titulada «La insensata rebel·lió d'aquests dies».

4. *En servicio de la República. La revolución de*

octubre en España. La rebelión del Gobierno de la Generalidad (octubre 1934), Bolaños y Aguilar, Talleres Gráficos, Madrid, 1935, 2a edició oficial, quadre estadístic.

5. R. Xifra i Riera, «La revolta del present octubre a Girona», *Diari de Girona*, extraordinari de Fires 1934. Xifra va ser nomenat, després dels fets d'octubre, assessor del comissari militar que substituï Puig Pujades.

6. J. de Camps i Arboix, *Després del 6 d'octubre. Política d'esquerra a Catalunya*, Llibreria Catalònia, Barcelona, 1935.

7. M. Gayolà, «El 6 d'octubre de 1934 a Girona», *Punt Diari*, 6-10-1984, p. 9.

8. M. Cruells, *El 6 d'octubre a Catalunya*, Pòrtic, Barcelona, 1976 (3a edició).

9. A. Balcells, «El seis de octubre en Cataluña», *Historia 16*, núm. 18, octubre de 1977, pp. 36-42.

10. En contra d'aquesta visió complotista, V. Hidalgo, «La masonería ante la insurrección de octubre de 1934», *Estudios de Historia Social*, núm. 31, octubre-desembre de 1984, pp. 169-175.

11. «La masonería no es política», document de la Gran Lògia Regional del Nord-est

d'Espanya, datat el 27 de febrer de 1935, reproduït a J. Ferrer Benimeli, *Masonería española contemporánea*, II, Siglo XXI, Madrid, 1980, p. 235.

12. C. Ametlla, *Memòries polítiques*, II, Distribucions Catalònia, Barcelona, 1979, p. 132.

13. *L'Autonomista*, 29-1-1935.

14. Camps i Arboix ho recordà a *Presència*, núm. 350, 28-12-1975, p. 14. Aleshores també reconeixia l'error del 6 d'octubre.

15. *L'autonomista*, 10-1-1936.

16. Aranzadi, *Repertorio de Jurisprudencia*, 1936, pp. 414-415.

17. *L'autonomista*, 11-1-1936.